

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ : ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

УДК 316.346.2

Олена Гончаренко

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЧОЛОВІЧОЇ РОЛІ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу гендерних аспектів соціалізації представників чоловічої статі. Авторкою аналізується вплив стереотипних моделей традиційних чоловічих ролей на гендерний розвиток хлопчиків і чоловіків. Констатовано, що існуючі норми, правила поведінки, установки щодо культурних уявлень про ролі, становище і призначення чоловіка в суспільстві призводять до труднощів у процесі їх гендерної соціалізації. Невідповідність суспільним нормам, що висуваються до гендерних ролей, та відповідним цінностям створює чисельні суперечності між чоловічими гендерними ролями та справжніми особистісними психологічними характеристиками хлопців і чоловіків.

Ключові слова: гендерна соціалізація, гендерні стереотипи, чоловіча традиційна роль, агенти гендерної соціалізації, маскуліність, гендерні дисгармонії.

Система функціонування сучасного суспільства, його розвиток, стабільність і перспективи тісно пов'язані з розвитком особистості взагалі та з урахуванням її гендерних особливостей зокрема. Стратегія розвитку ХХІ століття спрямована на утвердження статевої збалансованості в суспільстві, гендерної рівноваги і гендерної демократії, що передбачає демократичний розвиток особистості як чоловіка, так і жінки.

Незважаючи на те, що останнім часом проблема гендерної соціалізації особистості знаходиться на стадії активного вивчення, на практиці цей процес відбувається як з опорою на існуючі в суспільстві статево-рольові стереотипи, які засвоюються з дитинства, так і на суб'єктний вибір індивіда. Особливий інтерес у цьому контексті становить дослідження закономірностей, суперечностей і труднощів гендерного розвитку хлопців у дитячому і підлітковому віці (визнання в оточенні однолітків, лідерство, суперництво), які в

подальшому дорослому житті стають причиною багатьох гендерних дисгармоній, впливаючи не лише на особистісну та соціальну самореалізацію чоловіків, а й на їх психологічне здоров'я (внутрішні гендерно-рольові конфлікти, стреси, неврози тощо).

Аналіз розробленості проблеми соціалізації чоловіків і хлопчиків дає можливість констатувати, що на сьогодні існує не так багато досліджень, присвячених вивченню специфіки гендерного розвитку представників чоловічої статі, адже більша увага науковців прикута передовсім до вивчення проблем жіночої гендерної ролі та низького соціального статусу жінок. Окремі аспекти гендерної соціалізації чоловіків висвітлюють в своїх роботах Ш. Берн, В. Гончаров, Ю. Гусева, І. Жеребкіна, І. Захарова, Є. Ільїн, І. Кон, С. Оксамитна, Н. Радіна, Л. Семенова, М. Ткалич, А. Чекаліна та ін. Проте, варто відзначити, що останнім часом вивчення особливостей чоловічої ролі характеризується

збільшенням інтересу з боку дослідників.

Мета статті – висвітлення особливостей чоловічої соціалізації під впливом гендерних стереотипів і рольових норм; осмислення труднощів та обмежень, які виникають в процесі засвоєння хлопчиками і чоловіками традиційних гендерних ролей. Методологічна основа даного дослідження ґрунтується на розумінні чоловічого гендеру як історично та соціокультурно сконструйованого комплексу суспільних уявлень про чоловічу стать, що детермінує виникнення численних суперечностей між чоловічими гендерними ролями та реальними особистісними психологічними характеристиками хлопців і чоловіків.

Сьогодні вивчення особливостей соціалізації представників чоловічої статі представляє собою відносно нову і цікаву сферу гендерних досліджень. Як зауважує Ш. Берн, основні характеристики традиційної чоловічої ролі, які зазвичай критикуються жінками, а саме емоційна невиразність чоловіків та їх скупий внесок у виконання домашніх справ, примусили авторів звернути свою дослідницьку увагу на проблеми, пов'язані із зазначеною роллю. Більше того, науковці, які пильніше і критичніше почали придивлятися до гендерних особливостей чоловічої ролі, зрозуміли, що певні соціальні проблеми (зокрема, насильство над жінками, високий рівень суїцидальності та алкоголізму серед чоловічого населення) деякою мірою беруть свій початок саме з традиційних уявлень про мужність [2, с. 165–166].

Дійсно, останніми роками уявлення про чоловічі гендерні ролі критикуються багатьма авторами. Зокрема, представники гендерних

досліджень вважають, що традиційні чоловічі гендерні ролі не тільки спотворюють реальну картину щодо соціальних ролей сучасних чоловіків, але й обмежують і стримують розвиток представників чоловічої статі.

Загалом процес розвитку гендерних ролей, як соціально зумовлених моделей статевої ролі і статево-рольової поведінки, відбувається в контексті досить важливого для життя особистості процесу, який називається соціалізацією, одним із найістотніших складників якої є рольова, зокрема гендерна соціалізація. Під гендерною соціалізацією розуміють процес засвоєння особистістю норм, правил, особливостей поведінки, соціальних установок відповідно до уявлень про роль, статус і призначення чоловіка й жінки в суспільстві [4, с. 108].

Отже, гендерна соціалізація є процесом, за допомогою якого чоловіки й хлопчики навчаються чоловічим моделям поведінки у суспільстві, засвоюють статево типізовані цінності, норми та ін. При цьому гендерний розвиток представників чоловічої статі має свою специфіку – закономірності, суперечності і, навіть, труднощі та обмеження, які накладають на них традиційні гендерні ролі. Від особливостей гендерної соціалізації хлопчика в дитинстві залежить характер життєвого сценарію дорослого чоловіка, його стиль життя та стратегії поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях.

Необхідно зазначити, що чоловічі гендерні ролі не виникають одразу з народженням хлопчика. Вони розвиваються залежно від багатьох умов і чинників протягом життя, адже від самого народження він потрапляє в соціальне оточення, яке задає безліч стереотипів статево-рольової поведінки. Важливим соціально-психологічним

механізмом, що створює установку на те, якими мають бути чоловіки, є гендерні стереотипи, які є усталеними, стійкими формами сприйняття й оцінки особистісних якостей та поведінки чоловіків. Загалом гендерні стереотипи – це спрощені, стійкі, емоційно забарвлені образи поведінки і рис характеру чоловіків, які проявляються в усіх сферах життя людини: самосвідомості, міжособистісному спілкуванні, міжгруповій взаємодії тощо. Гендерні стереотипи не тільки спонукають до дій, а й впливають на чоловіків і хлопчиків, формуючи їхні психологічні якості, норми поведінки та ін.

Наразі, науковці відзначають негативний вплив на соціалізацію чоловіків гендерних стереотипів щодо традиційної чоловічої ролі, який полягає в наступному. Гендерні стереотипи значною мірою діють як збільшувальне скло, змальовуючи «типово» чоловічі якості в набагато більшій мірі, ніж вони є насправді. Наприклад, відповідно до стереотипного уявлення про чоловіка передовсім як «годувальника» сім'ї, від нього вимагається утримання родини навіть тоді, коли виконання цієї ролі є неможливим. Якщо ж чоловік з певних причин не справляється з цим стереотипно нормативним «чоловічим» обов'язком, його статус значно принижується в оцінках соціального оточення, що стає приводом для дискримінації чоловіка в сфері шлюбно-сімейних відносин [5, с. 114].

Гендерні стереотипи впливають на заборону чи гальмування розвитку якостей, які не відповідають традиційним стереотипним уявленням про чоловічу роль. Вважається, що «справжній» чоловік має бути стриманим, врівноваженим і неупередженим у взаємовідносинах з іншими людьми (на відміну від жінок, для яких емоційність згідно з

гендерними стереотипами є нормативною). Тому для осіб чоловічої статі поплакати – значить порушити так звану «норму мужності». З цієї причини у хлопчиків може розвиватися феміфобія – страх перед виявленням у себе жіночності. У дорослих чоловіків виникнення цього страху може бути обумовленим уявленнями про те, що гомосексуалізм властивий чоловікам з фемінними якостями. Відповідно до цього, чоловіки з вираженим традиційним розумінням чоловічої ролі переконані, що оскільки вони не повинні бути емоційними, то немає й потреби розвивати в собі експресивні здібності і здатність до розуміння емоцій інших. В результаті, відзначають дослідники, природні відмінності між чоловіками і жінками збільшуються ще сильніше [6, с. 61]. Отже, традиційна гендерна ідеологія та гендерні стереотипи мають багато негативних наслідків та обмежень як на індивідуальному, так і міжособистісному рівнях.

Важливу роль в процесі гендерного розвитку індивідів чоловічої статі відграють агенти соціалізації. Маємо зазначити, що сімейне виховання та поведінка батьків відіграють ключову роль у цьому процесі. Гендерні установки батьків, їх стиль життя та особливості взаємовідносин впливають на гендерний розвиток хлопчиків. Як відзначають науковці, вже з перших років життя дитини її взаємодія з батьками диференційована за статтю. При цьому хлопчики виявляються у більш вигідному становищі порівняно з дівчатками. Наприклад, при годуванні немовляти матері виявляються більш чутливими та уважними до хлопчиків, ніж до дівчаток. Як матері, так і татусі ймовірніше відреагують на голосові сигнали синів. Батьки більше фізично їх стимулюють, надають їм більше свободи для дослідження світу,

уважніше контролюють їх активність. Через поширеність патріархальних ідей про більшу соціальну цінність чоловіків, хлопці з дитинства відчують на собі сильніший виховний тиск, ніж дівчата. Домагаючись від синів статево відповідної поведінки, батьки встановлюють для них вищі стандарти, акцентують увагу на когнітивних елементах завдань, надають більшого значення досягненням. При цьому, сини отримують від батьків не тільки більше позитивних реакцій у відповідь, а й більше негативних, у тому числі й тілесних покарань [11, с. 157].

Крім того, вони змалку чують від батьків та інших дорослих слова, які формують їх особистісні психологічні характеристики, пов'язані зі статевою приналежністю: «Це не гарно, це не личить хлопчикові», «На плач, адже хлопчики не плачуть!» та ін. До того ж, з першими проявами усвідомлення себе представниками чоловічої статі хлопчики пов'язують це з цілою низкою ознак: з одягом, правилами поведінки, проявами почуттів чи, навпаки, заборонами на них [3, с. 142].

На диференційовану гендерну соціалізацію майбутніх чоловіків неабиякий вплив мають хлопчачі гендерно-традиційні іграшки, які кардинально відрізняються від дівчачих. Порівняно з останніми (пов'язані з діяльністю, яка стосується підготовки до материнства і домашнього господарювання), іграшки для хлопчиків пов'язані з будівництвом (різні конструктори, кубики), активною діяльністю (спортивний інвентар, зброя), транспортом і супергероями. Такі іграшки спонукають до винахідництва, перетворення навколишнього світу, допомагають розвинути навички, необхідні для реалізації просторових і математичних

здібностей, заохочують незалежну, змагальну і лідерську поведінку.

І проблема полягає не тільки в тому, що в процесі гри хлопчики засвоюють традиційні гендерні ролі. Справа в тому, що уподобання щодо іграшок не є природним, воно створюється соціальним оточенням і в першу чергу батьками. Хлопчики, як власне і дівчатка, частіше отримують у подарунок гендерно-традиційні іграшки, а ті, які їх цікавлять, їм дарують рідко. За даними дослідників, батьки зазвичай схвально реагують, коли їх діти, особливо хлопчики, граються статево відповідними іграшками. Навіть у дошкільний період діти, яких приваблюють іграшки, що не відповідають їх статі, частіше піддаються ігноруванню або критиці іншими дітьми [2, с. 65].

Дитина, яка не грається зі статево відповідними іграшками, неминуче зіткнеться з труднощами – можливими проблемами у спілкуванні з однолітками: хлопчик з лялькою чи дівчинка з вантажівкою викликають глузування; при цьому над хлопчиком будуть сміятися більше, ніж над дівчинкою. Засвоївши характерні для їхніх гендерних ролей правила, діти часто суворо карають ровесників, які їх порушують. Тому, як зазначають зарубіжні дослідники (Е. Джордан, А. Коуен, М. Месснер, Г. Поуп та ін.), щоб уникнути глузування, хлопчики вчаться приховувати свій інтерес до дівчачих іграшок – шляхом заперечення та опозиційного дискурсу. Або бажання хлопчика погратися з лялькою (наприклад, з Барбі) за допомогою сублімації переходить у гру з відповідними чоловічими персонажами – супергероями.

Аналізуючи ігри дітей, Е. Джордан та А. Коуен відзначають, що найбільш

поширеними у світі гри та фантазіях сучасних хлопчиків є «войовничі наративи», які вважають насильство справедливим і виправданим у ситуації боротьби між добром і злом. На думку дослідників, хлопчики порівнюють свої історії з тим, що вони бачать на телеекрані. Поп-культура (фільми, відео, комп'ютерні ігри, телебачення, комікси) забезпечує хлопчиків безліччю «гарних» і «поганих» хлопців. Історії з вестернів, супергерої (Супермен, Спайдермен та ін.), Нінзі-черепашки, зоряні війни та ін. – усе це є для дітей своєрідною сировиною для створення власних войовничих наративів. Зрештою, хлопчики, які мовчки погоджуються та сублімують войовничу гру у фантазію або спорт, більш успішні в конструюванні так званої «маскулінності, організованої навколо раціональності та відповідальності. Це тісно пов'язано з вищими рівнями освітньої системи та превалювання чоловіків у галузі інтелектуальної праці» [10, с. 161–162].

Помічено, що ігрова діяльність з однолітками продовжує закріплювати у хлопчиків сформовані батьками вимоги щодо їхньої відповідності традиційним гендерним очікуванням. Так, в хлопчачих іграх (на відміну від чітко структурованої та регламентованої ігрової діяльності дівчаток з невеликою кількістю учасників) винагороджується ініціатива, імпровізація, вміння впоратися з непередбаченою ситуацією; у грі беруть участь команди, що складаються з однолітків, і заохочуються як співробітництво, так і суперництво. Отже, закріплюючись в грі, гендер хлопців проявляється в навчальній та комунікативній діяльності.

Проте, зауважують дослідники, гендер дитини може відрізнятися від гендерних ознак однолітків, а також не відповідати гендерним очікуванням з

боку оточення. Приміром, хлопчик із задоволенням може займатися в гуртку м'якої іграшки, а дівчинка грати в футбол. У таких випадках дорослим варто пам'ятати, що примусове нав'язування певних гендерних ознак і неадекватні гендерні очікування призводять до особистісних проблем дитини. Або хлопчик може соромитися власних захоплень через глузування з боку ровесників і уникати спілкування з ними. Особистісні проблеми відбиваються на навчанні, виконанні правил шкільної дисципліни, сприйнятті педагогічного впливу, спілкуванні з близькими людьми тощо [11, с. 167].

Розпочате батьками формування гендерно-диференційованої поведінки у хлопців, що відповідає нормативним уявленням про маскулінне, продовжується в школі. За спостереженням дослідників, учителі приділяють більше уваги хлопцям, очікуючи від них вищих результатів там, де потрібне абстрактне мислення, схвальніше оцінюють їхню роботу. Школярів спонукають до різних видів активності, наполягають на пошуку ними правильної або раціональнішої відповіді. Такими настановами хлопців орієнтують на досягнення, подолання труднощів, вищий рівень домагань.

У підлітковому віці самостійною і значущою сферою життя хлопців стає спілкування з ровесниками своєї статі. Під час нього підліток реалізує потребу в набутті індивідуальності, намагається досягти визнання у своєму оточенні, стати схожим на дорослого [7, с. 75]. Для хлопців підліткового віку група однолітків виступає джерелом чоловічих рольових моделей і сферою реалізації маскулінних якостей. Спілкуючись з ровесниками, хлопці починають більше покладатися на таких же хлопців, як вони самі. Відбувається засвоєння перебільшеного, грубого уявлення про мужність. Пізніше таке

подання частіше змінюється. Серед неадекватних варіантів затвердження чоловічої ідентичності можна виділити наступні: або відмова від всіх форм поведінки, що не вписуються в однозначну модель маскулінності (бути зразковим, добре вчитися, допомагати батькам), або демонстрація маскулінності в контексті асоціальної поведінки (пияцтво, бійки, участь в кримінальних угрупованнях). Жорстокість вимог до маскулінності зростає паралельно із соціальними бар'єрами на шляхах маскулізації, створюючи потужний емоційно-когнітивний дисонанс, що сприяє або статево-рольовій розгубленості, або перебільшено маскуліним рольовим орієнтаціям [1, с. 287]. Отже, середовище однолітків продовжує закріплювати у хлопців сформовані батьками вимоги щодо їхньої відповідності традиційним гендерним очікуванням.

Таким чином, соціальне оточення загалом і батьки зокрема змалку вимагають від хлопчиків відповідності традиційній чоловічій гендерній ролі. При цьому, зазначають фахівці, в процесі гендерної соціалізації дітей чоловічої статі виникає низка суперечностей, які в результаті призводять до труднощів у процесі формування гендерної ідентичності в майбутньому. Передовсім це спостерігається у випадках, коли дорослі не показують хлопчикам, як правильно себе поводити. Приміром, батьки часто сварять сина, якщо він плаче, але не пояснюють йому, чому і як потрібно змінити свою поведінку. У поєднанні з недоліком гендерно-рольових моделей такий нормативний тиск призводить до того, що хлопчик вимушений вибудувати свою гендерну ідентичність переважно на

негативному підґрунті: не бути схожим на дівчаток, не брати участь в жіночих видах діяльності та ін.

Досліджуючи особливості гендерної соціалізації у дитячому віці, А. Чекаліна відзначає, що до доступних для хлопчиків власне маскуліних проявів належать агресивність, самостійність, рухова активність тощо. Проте, дорослі зазвичай негативно ставляться до таких поведінкових проявів хлопчаків. Тому стимуляція з боку дорослих знову є переважно негативною: не заохочення типово «чоловічих» проявів, а покарання за них. Отже, заохочуючи і розвиваючи у хлопчиків цінності досягнення успіху, батьки і педагоги в реальності вимагають від них такої ж слухняності і старанності, конформності в поведінці, як і від дівчаток.

Також помічено, що батьки майже не доручають синам традиційно чоловічих обов'язків або занять по домогосподарству. Крім того, хлопчики мало займаються спортом, зрідка відвідують гуртки за інтересами, рідко можуть знайти для себе цікаві заняття, тому мають мало можливостей для розвитку традиційно чоловічих рис. В результаті чоловіча ідентичність формується як результат ототожнення себе з деякою ідеалізованою статусною позицією, а саме – «яким повинен бути чоловік» [12, с. 97–98].

Зупинимося ще на одній суперечності гендерного розвитку хлопчика, яка полягає в участі дорослих чоловіків (передовсім, батька) у процесі формування його гендерної ідентичності в якості зразка гендерно відповідної поведінки і джерела інформації про чоловічі гендерні ролі. Як відзначають науковці, у цьому контексті хлопчики знаходяться у менш сприятливій ситуації, ніж дівчатка. Адже матір зазвичай проводить з

маленьким сином набагато більше часу. Натомість батька хлопчик бачить рідше і не в таких значущих ситуаціях, тому в його очах він є менш привабливим об'єктом. Все це пояснює той факт, що первинною для хлопчика є ідентифікація з матір'ю. Надалі хлопчикові належить вирішити досить складну задачу: змінити первинну жіночу ідентифікацію на чоловічу, спираючись на культурні стандарти маскулінності і зразки поведінки значимих дорослих чоловіків. Однак вирішення цієї задачі ускладнюється тим, що практично всі, з ким близько спілкується хлопчик (вихователі дитячого садка, лікарі, вчителі початкової школи), – жінки.

Зазначене вказує на те, що гендерна соціалізація хлопчиків у дитячому віці відбувається на тлі специфічних суперечностей, які в результаті призводять до значних труднощів. З цього приводу дослідник І. Кон відзначає, що це є проявом загального закону статевої диференціації, який американський вчений Д. Мані назвав «принципом Адама» або принципом маскулінної додатковості. Суть його полягає в тому, що природа дбає в першу чергу про створення самки. Натомість створення самця вимагає від неї додаткових зусиль, так що на кожному етапі статевої диференціації для розвитку за чоловічим типом необхідно щось «додати». Щось подібне спостерігається і в психічному розвитку: щоб вивільнити хлопчика з-під жіночого впливу, якому спочатку підвладні всі діти, потрібні спеціальні додаткові зусилля, як його самого, так і тих, хто його виховує [9, с. 107].

Отже, очевидно, що на гендерний розвиток хлопців змалку накладаються стереотипні моделі традиційних чоловічих ролей, наявні у суспільній свідомості, які часом не мають нічого спільного зі справжніми особистісними

психологічними характеристиками майбутніх чоловіків. У контексті зазначеного є підстави стверджувати, що хлопці з дитинства починають відтворювати моделі поведінки дорослих чоловіків, повторюючи їх складності і проблеми. Розглядаючи специфіку гендерної соціалізації чоловіків, науковці акцентують увагу на тих труднощах, з якими хлопці можуть стикнутися в подальшому дорослому житті у разі дотримання традиційної чоловічої ролі. Адже норми чоловічої традиційної гендерної ролі, на думку науковців, є більш консервативними та жорстокими, ніж жіночої.

За твердженням дослідників, в суспільній свідомості існує певна ідеологія мужності – віра в те, яким має бути чоловік і що він повинен робити. Зокрема, Ш. Берн, спираючись на дослідження Томпсона і Плека, відзначає, що структура цих рольових норм складається з трьох факторів: норма успішності / статусу має в своїй основі стереотипне розуміння соціальної цінності чоловіка, що визначається передовсім розміром його заробітку і професійною успішністю; норми твердості (фізичної, розумової та емоційної) засновані на стереотипі мужності, згідно з яким чоловік повинен володіти фізичною силою, високою біологічною активністю, повинен багато знати і бути компетентним, а також вміти вирішувати свої емоційні проблеми без сторонньої допомоги і, більше того, приховувати свої почуття; норма антижіночності приписує чоловікам уникати специфічних жіночих видів діяльності і моделей поведінки [2, с. 164].

Відповідно, в контексті традиційних уявлень головне для чоловіка – це професійні досягнення, соціальне визнання і успіх. Відповідність означеним нормам можлива при наявності високого рівня домагань,

схильності до змагальності, суперництва, рішучості, стійкості до стресів та ін. Слабкість, сумніви у собі, прагнення до компромісів зазвичай вважаються характерними рисами не чоловічої поведінки.

Натомість чоловіки, які не прагнуть до професійних висот, не впевнені в собі, відчувають сильний тиск з боку суспільної думки. Страх невідповідності і провалу є зворотною стороною преса, який тисне на чоловіка в його досягненнях. Так само дорого коштує чоловікам і синдром конкуренції, що змушує їх розглядати всіх інших чоловіків як суперників. І хоча вони зазвичай плекають ідею чоловічої солідарності, чоловіча дружба не обов'язково призводить до довірливих взаємин. Іншим чинником, який стримує розвиток особистих відносин в чоловічому мікросередовищі, є побоювання потрапити у вразливе і залежне становище.

Наявність ідеології мужності важко заперечувати, хоча, як відмічає у своїх роботах І. Кон, на сучасному етапі спостерігається така собі «криза маскулінності», причиною якої є зміна соціальних умов і відносин. В результаті зазначеної кризи відбуваються зміни в різноманітних сферах життєдіяльності: руйнується традиційна система гендерного розподілу праці, гендерних відносин, влади та ін. Дослідник відзначає, що зміни торкнулися зокрема і шлюбно-сімейних відносин, де справедливий розподіл сімейних обов'язків між чоловіком і жінкою стає запорукою сімейного благополуччя.

Також зміни в структурі гендерних ролей позначилися і на соціокультурних стереотипах маскулінності. Ідеальний тип справжнього чоловіка, який завжди був умовним, нині остаточно втратив свою монолітність, а деякі його компоненти, які раніше вважалися позитивними, стали проблематичними, дисфункціональними, доречними лише в окремих суворо обмежених умовах [8, с. 210].

Таким чином, можемо підсумувати наступне. Чоловіча гендерна соціалізація є складним і доволі специфічним процесом, який підлягає багатьом закономірностям, а на його шляху виникає багато суперечностей, проблем, дисгармоній. Знання цих закономірностей батьками хлопчиків, педагогами має допомогти уникненню цих проблем і суперечностей гендерного розвитку майбутніх чоловіків. Тільки звільнення від гендерних стереотипів в процесі соціалізації дозволить дорослим повноцінно розвивати хлопців в тих напрямках, які відповідають їх можливостям і прагненням. Це шлях не лише до гармонійності розвитку гендерної сфери, а й до гармонійності особистості хлопців і чоловіків загалом, до гармонійності їх стосунків з особами протилежної статі та з соціальним світом взагалі.

Подальші розвідки будуть спрямовані на вивчення чоловічих гендерних дисгармоній і соціальних проблем, які деякою мірою беруть свій початок саме з традиційних уявлень про мужність

ЛІТЕРАТУРА

1. Бендас Т. В. Гендерная психология: учебное пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2006. 431 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология. Законы мужского и женского поведения. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2008. 318 с.
3. Горностап П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності // Основи теорії гендеру: навчальний посібник / за ред. М. М. Скорика. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 132–156.
4. Гусева Ю. Е. Гендерная социализация // Гендерная психология: практикум. 2-е изд. / под. ред. И. С. Клециной. Санкт-Петербург: Питер, 2009. С. 108–111.
5. Гусева Ю. Е., Сабунаева М. Л. Гендерные стереотипы: возрастной аспект // Гендерная психология: практикум. 2-е изд. / под. ред. И. С. Клециной. Санкт-Петербург: Питер, 2009. С. 110–138.
6. Ильин Е. П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 544 с.
7. Клецина И. С. Психология гендерных отношений: Теория и практика. Санкт-Петербург: Алетейя, 2004. 408 с.
8. Кон И. С. Меняющиеся мужчины в меняющемся мире // Гендерный калейдоскоп: курс лекций / под общ. ред. М. М. Малышевой. Москва: Академия, 2001. С. 189–242.
9. Кон І. Психологія статевих відносин // Гендерна педагогіка: хрестоматія / за ред. В. Гайденко. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. С. 106–111.
10. Месснер М. «Дівчата-Барбі» проти «Морських чудовиськ»: діти створюють гендер // Гендерна педагогіка: хрестоматія / за ред. В. Гайденко. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. С. 153–165.
11. Ткалич М. Г. Гендерна психологія: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2011. 248 с.
12. Чекалина А. А. Гендерная психология: учебное пособие. Москва: «Ось-89», 2006. 240 с.

Елена Гончаренко ФОРМИРОВАНИЕ ГЕНДЕРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ МУЖСКОЙ РОЛИ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ

Статья посвящена анализу гендерных аспектов социализации представителей мужского пола. Автором анализируется влияние стереотипных моделей традиционных мужских ролей на гендерное развитие мальчиков и мужчин. Констатируется, что существующие нормы, правила поведения, установки и культурные представления о роли, положении и предназначении мужчины в обществе приводят к трудностям в процессе их гендерной социализации. Несоответствие общественным нормам, предъявляемым к гендерным ролям, и соответствующим ценностям создает многочисленные противоречия между мужскими гендерными ролями и настоящими личностными психологическими характеристиками парней и мужчин.

Ключевые слова: гендерная социализация, гендерные стереотипы, мужская традиционная роль, агенты гендерной социализации, маскулинность, гендерные дисгармонии.

Olena Honcharenko FORMATION OF GENDER CHARACTERISTICS OF MALE ROLE IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION

The article is devoted to the analysis of gender aspects of socialization of representatives of sex of men. An author is analyse influence of stereotype models of traditional masculine roles on gender development of boys and men. It is established, that existent norms, rules of behavior, the installation of cultural representations about the role, position and appointment of a man in a society lead to difficulties in the process of their gender socialization. Disparity to the public norms that is pulled out to the gender roles and the corresponding values creates numerous contradictions between male gender roles and true personal psychological characteristics of boys and men.

Key words: gender socialization, gender stereotypes, male traditional role, agents of gender socialization, masculinity, gender disharmonies.

УДК: 378.091.33-028.22:316.346.32-053.6

Олександр Желіба

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТУДІЙ

Нове покоління студентства, яке формувалося в умовах інформаційної революції, має свої специфічні особливості сприйняття інформації та занурення у процес навчання. Покоління Z прагне сприймати лаконічну, структуровану, наочну інформацію, зокрема, з гендерних питань. Мета даної статті огляд і упорядкування сучасних засобів візуалізації гендерних студій та провідних методів роботи з ними для покоління Z. В роботі висвітлено особливості наочних засобів навчання та методики роботи з ними. Автором здійснено аналіз фотографій, художніх образів (зокрема, картин, малюнків, карикатур, візуальних мемів), символічних образів (зокрема, знаків, піктограм), діаграм, схем, таблиць, карт, інфографіки та плакатів. В результаті дослідження було запропоновано класифікації наочних засобів, що використовуються під час вивчення гендерних студій, систематизовано методи роботи з ними, обґрунтовано важливість використання даних методів для покоління Z.

Ключові слова: гендерні студії, покоління Z, засоби наочності.

Люди, які народилися між другою половиною дев'яностих та другою половиною двотисячних називають поколінням Z. Нове покоління формувалося в умовах інформаційної революції, коли Інтернет та вихід в нього за допомогою різноманітних гаджетів був доступний від самого малечку. Вільний вихід до інформаційного поля, віртуальні середовища спілкування та обміном інформації породжують новий тип сприйняття цієї інформації: кліпове мислення, складовими якого є візуалізація інформації та скорочення терміну мимовільної уваги для її сприйняття. Сучасні педагоги, зокрема і викладачки та викладачі гендерних студій, мають зважати на такі зміни та використати їх задля якісної організації освітнього процесу.

Проблема покоління дітей інформаційного середовища неодноразово аналізувалася у світовій педагогічній, соціальній та філософській думці. Зазначимо найбільш цікаві, на нашу думку, дослідження, які визначають особливості нового покоління.

Джон Пальфрі та Ур Гассер у книзі «Born Digital: Understanding the First

Generation of Digital Natives» дослідили перше покоління людей, які мали широкий доступ до Інтернету. «Цифрові тубільці», як назвали нове покоління автори, отримали зміни в концепції ідентичності, конфіденційності, створення контенту, активності та музичного піратства [15]. Мар МакКінлі та Емілі Волфінгер на основі понад десятирічного дослідження поколінь у книзі «The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations» виділили їх особливості, спираючись на які пропонують вносити зміни в організацію професійного та навчального середовища [12]. Джейн Твенж у статті «Have Smartphones Destroyed a Generation?» піднімає проблему впливу гаджетів на психічне здоров'я. Так, вона зазначає, що спілкування он-лайн більш зручне та безпечне для фізичного здоров'я, ніж на вечірках, проте нове покоління знаходиться на межі кризи психічного здоров'я. Таким чином, спілкування з дітьми Z має бути чутливим до їх оцінки [16]. Хлоя Комбі провела опитування сотень підлітків та дітей, що народилися в період з 1994 по 2005 рік. Хлоя виявила, що покоління Z є егоїстичним, насильницьким,